

3. Жовтобрюх М.А. Мова української преси (до сер. 90-х рр. XIX ст.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 413 с.
4. Зацний Ю.А. Развитие словарного состава английской лексики в 80-ти – 90-ти роки XX століття: Автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Київ. держ. ун-т. – К., 1999. – 32 с.
5. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Карпова та ін.; Ред. кол.: В.М. Русанівський (відп. ред.). – К.: Наук. думка, 1983. – 744 с.
6. Капуш А.В. Еволюційні процеси в німецькій лексиці суспільно-політичного змісту (на матеріалі періодичних видань кінця 80-х – 90-х років): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський державний лінгвістичний університет. – К., 2000. – 15 с.
7. Коготкова Т.С. Из истории формирования общественно-политической терминологии: (По материалам последних десятилетий XIX в.) // Исследования по русской терминологии. – М.: Наука, 1971. – С.114-165.
8. Коломієць В.Т. Развитие лексики слов'янських мов у післявоєнний період. – К.: Наук. думка, 1973. – 304 с.
9. Крючкова Т.Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии. – М.: Наука, 1989. – 151 с.
10. Панько Т.И. Соотношение интернационального и национального в общественно-политической терминологии восточнославянских языков. – Львов: Изд-во при Львов. гос. ун-те изд. объедин. "Вища шк.", 1984. – 202 с.
11. Протченко И.Ф. Лексика и словообразование русского языка советской эпохи (социолінгвістический аспект). – Изд. 2-е, доп. – М.: Наука, 1985. – 351 с.
12. Соколовская Ж.П. Проблемы системного описания лексической семантики. – К.: Наук. думка, 1990. – 183 с.
13. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття: (На матеріалі мови засобів мас. інформації). – 2-ге вид., переробл. – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
14. Туркин В.Н. К изучению социальных терминов // Вопросы языкознания. – 1975. – № 2. – С.62-67.

***Анотація.** Завдання дослідження полягає у визначенні тематичних меж та властивостей соціально-політичної лексики української мови з метою чіткого виділення такої серед інноваційних номенів початку 21 ст. Аналізуються наявні концепції щодо назви об'єднання, місця в системі координат ідеографічної класифікації лексики, його специфічних семантико-понятійних ознак, а також конкретних сфер словника національної мови, які можна віднести до соціально-політичної групи.*

***Ключові слова:** соціально-політична лексика, соціально-політична термінологія.*

***Summary.** The research problem consists in the definition of thematic borders and properties of Ukrainian sociopolitical lexicon with the purpose of its precise determination among innovative nomens of the early 21st century. The article analyzed current concepts concerning the name of association, the place in ideographic taxonomy system, its specific semantic and conceptual attributes, and concrete spheres of the national language vocabulary which can be correlated with a sociopolitical group.*

***Key words:** social-politic lexicon, social-politic terminology.*

УДК 821.161.2 Стус 1/7. 08:81' 373.2

Лупол А.В.

ОНИМИ БІБЛІЙНОГО КОЛА У ПОЕЗІЯХ ВАСИЛЯ СТУСА

Певна частина власних назв біблійного походження, зокрема іменування Бога, перебуває, як свідчить їхня частотність у поетичних текстах, у першому колі індивідуального теонімічного фрейму митця [4, 151-153]. Семантико-стилістичний аналіз синонімічних рядів *Бог, Ісус Христос, Матір Божа* у поезіях В.Стуса засвідчує вагомість, якщо не ключовий характер, цих християнських теонімічних назв у поетичному мовленні митця [див.: 2]. Поставивши за мету висвітлити роль біблійної (християнської) онімії у Стусовій поезії, завданням статті зробимо окреслення складу зазначеної групи власних назв та семантичне навантаження найчастотніших з-поміж них.

Вживання біблійних власних назв у поетичних текстах В.Стуса (при тому, що вживання лексем *Бог, Господь* нами не аналізується) та прикметників, похідних від них, дає таку картину: **Голгота** (7) / **Голгофа** (5), **Ісус Христос** (4) / **Ісус** (1) / **Христос** (5), **Іуда** (10), **Богородиця** (3) / **Богоматір** (2), **Ягве** (1) / **Єгова** (2), **Адам** (2) / **Адамів** (1), **Гефсиманський сад** (3); двічі згадані **Вельзевул, Люципер, Ной**, по одному разу – власні назви **Віфлеєм, Едем, Єва, Ірод, Каїн, архангел Михаїл, Осія, Пантократор, Петро, Саваоф, Сатана, Тора, Хома** та відонімні прикметники *Еклезіастів, Мойсеїв*. Крім того, вжито фразеологізми біблійного походження, до складу яких входять власні назви чи похідні від них прикметники: *невірний, як Хома, єрихонський глас, єрихонські труби, вежа вавилонська* (2).

Тож найчастотнішими онімами біблійного кола для В.Стуса стали іменування місця страждань Ісуса – Голгофи, іменування самого Христа та іменування Іуди – символу зради.

Практично в усіх Стусових контекстах **Голгота / Голгофа** постає не як єрусалимський топонім – назва місця страти Ісуса, а в переносному значенні – як символ страждань та смерті в ім'я високої мети. Цілком очевидним є ключовий характер концепту *Голгофа* для ментального лексикону поета. Уже назва Стусового дослідження про творчість раннього Павла Тичини “Феномен доби, або сходження на Голгофу слави” (розпочато у 1970 р.) свідчить про важливість концепту *Голгофа* в ментальності поета. Крім того, свідченням цієї важливості стають і частотність слова **Голгофа / Голгота** у поетичних текстах, і – головне! – вагомість самого поняття в реальному житті поета. Як зазначає Є.Іщенко, “Мотиви страждання, величного, “високого краху”, самоусвідомлення Голгофи неодноразово знаходимо у Стуса” [3, 29]. Певного містичного характеру набуває факт близькості Стусового дня народження (8.01.38) до Різдва Христового, який спонукав Григорія Білоуса зазначити, що “доля все ж уготувала йому страсну путь на Голготу кривавого двадцятого століття” [1, 21].

Вживання фонетичних варіантів **Голгота** (7) / **Голгофа** (5) зумовлене, на наш погляд, не відмінностями їхніх конотацій, а потребами римування (онім знаходиться наприкінці рядка у 70% випадків). Перший варіант має в українській мові ширші можливості римування (*Голготу – суботу, Голготу – поту, Голгота – потай, Голготу – супроти*), ніж другий (пор. римування *голгоф – катастроф*). Проте мовна семантична модифікація зазначеного прецедентного оніма однакова в обох варіантів: “місце страждань (і смерті)” та “страждання (і мученицька смерть)”.

Уживання цього оніма у складі порівняння (*І вже – за радість, що прийдуть / і поведуть – мов на Голготу, / супроти всіх вітрів, супроти / всіх хуг колимських – буде путь* [8, 82]) якоюсь мірою актуалізує первинне топонімічне значення назви (“пагорб в околицях Єрусалима, місце страти Христа”), проте контекстуальне значення все ж таки близьке до мовного: “місце страждань (і смерті)”. Саме це мовне значення реалізується і в таких випадках: *На Голгофі і дурні були, / чесний хліб несучи, як покару* [5, 172]; *І росте нічна твоя Голгофа / на кімнату, на квадратну – всю!* [8, 218-219]; *Так славно він життя своє прожив, / на многотрудну стаючи Голготу, / зустрів належне був страсну суботу, / а вдосвіта, стражденний, опочив* [8, 189]. Назва Голгота у значенні “місце страждань (і смерті)” набуває особливої ваги та насиченості у вірші, присвяченому пам'яті Алли Горської: *Прости. Не вистояли ми, / малі для власного розп'яття. / Але не спосилай прокляття, / хто за державними дверми. / Свари. Але не спосилай / на нас клятьби, що знов Голгота / осквернена. Але і потай / по нас, по грішних, не ридай* [7, 76]. Вважають, що “вір написано 1976 р., коли до В.Стуса дійшла інформація про частковий непорозуміння між політв'язнями-українцями в таборах та покаянні листи, написані з таборів. <...> Це “осквернення Голготи” остаточно зміцнило рішення поета не зрікатися своїх переконань під пресом державної машини” [7, 432].

Ключовою є згадка *Голготи* у вірші “Дивлюсь на тебе – і не пізнаю...”, який перегукується з більш ранніми віршами про Прохорівку, масток М.О. Максимовича, де 1859 року побував Тарас Шевченко. Тут знаходимо постійну апеляцію до образів, ужитих у віршах “прохорівського” циклу (узвіз Максимовича, сузір'я на небі), але також і розвиток теми страждань за *загублену здавна Вітчину* (нічне небо *горить тернами золотих сузір'їв* – прозора вказівка на терновий вінець Христа і згадуваного у “прохорівських” віршах Шевченка). Узвіз Максимовича, виявляється, веде до *Голготи*: *В тенетах споневіри все ще вірив: / не подолає стрепіхатий страх / правікових натуг. Тороси літ, / громаджені сторчма, подвигнуть разом / тяжкий наш тор. Урветься в'язь образам, / лиш обросить нам чола кров і піт. / Тож до Голготи горбиться узвіз <...>* [8, 65-66]. І ця Голгота є місцем страждань Тараса Шевченка й Стусового ліричного героя.

Значення “страждання (і мученицька смерть)” репрезентоване, зокрема, у таких випадках уживання: *Отак і є. Отак і жий. Отак / Творишь, таврований, печись, казися. / Тобі одвіку лиш Голгофа зичиться, / Немов це не розплата, а мета* [5, 193]; *Ця Богом послана Голгота / веде у паділ, не до гір* [7, 36]; *Сто плах перейди, серцеокий, / сто плах, сто багать, сто голгоф – / а все оступають мороки / і все твій поріг зависокий / бо світ розмінюється на кроки / причаєних над-катастроф* [7, 180-181]. В останньому випадку маркерами формальної апелятивізації пропріальної назви стають, як це часто буває, форма множини та написання з малої літери.

Ісус Христос як сакральний образ може входити у поезіях В.Стуса до складу порівнянь (*Попробуй, забудь, / Як забуття спиняє путь, / Одною добротою чесну... / Немов Христос, поміж мирян / Ти роздарований по проскурах...* [5, 212]) чи сталих зворотів (<...> *ти перекоуєш кожного, / що більше немає віри – / ні в Господа Бога, / ні в пришествя Христа, / ні в єдинопрестольну високу мудрість* [8, 258]), може апелювати, набуваючи значення “праведник” (*Між клятих паливод, іуд і христів / Прожив я сімнадцять без малого днів* [6, 108]).

Втім, порівняння з Христом може бути демонстративно парадоксальним: *Дорога звомплена репетувала гвалт / і в вовну неба жала запускала, / а те кричало наче варіят. / Ведмідь упав, немов Ісус Христос, / із високості, і, долину вкривши, / як шовк легкою вовною узвишишя – / голічеревий по калюжах повз* [8, 54]. Низькі хмари, що вилились дощем на землю, метафорично репрезентовані у тексті в образі ведмедя. А останній, у свою чергу, порівнюється з Христом (пор. євангельський епізод бурі в момент смерті Ісуса та зливи, коли його тіло знімали з хреста). Згадка імені Ісуса Христа та введення цього імені у порівняння при описі зливи нагадує на перший погляд свідоме (іронічне?) перенесення сакрального в профанну площину. Але водночас саме вживання сакрального імені передає грандіозність, космічність природних стихій.

У Стуса “доарештного” періоду знаходимо сюрреалістичне поєднання образу Христа та образу єврея гітлерівських часів із жовтою зіркою на грудях (до того ж “могендовід” водночас є й *зорею жовтня*): *Здалося, я живу в країні мертвих. / Христос з зорею жовтня на сорочці / спішить до комендантської години / позамітати всю міську панель* [5, 72]. Це “осучаснення образу Христа” [2, 47] є не поодиноким, а навпаки, типовим для раннього Стуса. Пор. ще: *Ісус Христос / був опортуністом. / Тому, що серед дев'яти його учнів / був Іуда* [5, 183]. Зіставлення в цьому контексті “міфологічних антиподів” (див. [2, 46]) та іронічна “політизація” образу Христа шокують більше, ніж уживання його імені у сталому обценному звороті (*Або в тишу / перетягнених ший, / або в віще / Слово Будд, і Єгов, і Шив. / Або в маму, / або в батька, або в Христа* [8, 213]).

Утім, в іншому вірші блюзнірське, на перший погляд, порівняння Христа з Іудою мало на меті змусити читача замислитися над етичною беспорядністю пересічної людини та над співіснуванням у її душі доброго та злого начала: *людина кожна – ніби немовля, / поставлене саме супроти себе / поміж меридіанів і широт – / згубила землю, не сягнувши неба, / ця жертва найчесніших із чеснот, / не може вирватися із облуди, / бо білий світ – лиш десь, і хтось, і щось. / Колись Ісусом мудрий був Іуда / і став Іудою Ісус Христос* [6, 75].

У колі біблійних пропріальних назв, уживаних поетом, виокремлюється група таких, що номінують утілення зла. Це іменування диявола (*Вельзевул, Люцифер, Сатана*) та біблійних персонажів, затаврованих страшним гріхом вбивства (*Кайн, Ірод*) чи зрадництва (*Іуда*). На фоні усіх інших назв групи саме *Іуда* у творах В.Стуса вирізняється високою частотністю: 10 уживань.

Гріх Іуди – зрада – представлений як вічний, повторюваний: *Де суть моя? Де груди? / Де очі? Біль мій де? / Світ – “здох старий Іуда, / новий Іуда йде”* [5, 210]; *Пощо твої труди, / усі тяжкі маруди, / коли в усі сліди / ступає тінь Іуди?* [7, с. 99]. Експліцитним сигналом остаточного перетворення власної назви на загальну стає її множинна форма: *Потвори, кайни, іуди, / потвор ізбрата на сім'я, / а чорна зносить течія / за край зухвальства і облуди* [8, 274]; *Не будіте мої жалі, / лицемірні іуди!* [6, 17].

Тричі вживається у Стусових поезіях євангельський топонім *Гефсиманський сад*. Його взято з прецедентного тексту – Євангелія, а саме з епізоду, в якому Ісус страждає від думок про трагічність власного земного шляху. Знаком цього тексту у Стусовому творі є онім *Гефсиманський сад*, який дозволяє експлікувати ідею твору, вивівши її на початок вірша. Саме через цей євангельський топонім змальовано почуття ліричного героя перед “голгофою”: *У Гефсиманському саду, віддавшись самоті, / я жалем жалений бреду, згубивши всі путі. <...> / Йду Гефсиманським садом, / а в серці сіла досада, / ой же, бідо моя. <...> / Ходив і навчав і бачив, / та дибився ляк: дарма. / Сили, що Бог настачив, / віку, що він назначив, / духу – з плачів і плачів / більше нема. / Лють мене пробирає, / душу стрясє ляк. / Світ – і без нас сконає, / сонце нічне світає. / Хто ж нас жне-позинає / лагідно й ловко так* [8, 58]. Пор. також: *Будь мудра, музо. Не кажи, що хрест / тяжкий занадто. <...>. / І за тобою вслід / піду я не хитаючись. Хай часом / відстрашували завеликі біди / і Гефсиманський сад не рятував* [8, 156].

Уживання онімії біблійного кола у поезіях В.Стуса є стислим за формою засобом передачі інформації великого обсягу, а перелік розглядуваних назв з урахуванням їхньої частотності та семантичного наповнення дає змогу встановити ключові концепти індивідуального поетичного світу митця.

Список використаних джерел

1. Білоус Г. Рокований вересень: Із роздумів про життя і творчість Василя Стуса // Літературознавство і критика // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 20-21.

2. Браїлко Ю. Семантико-стилістичні інтерпретації християнських теонімів у поезії Василя Стуса // Дивослово. – 2005. – №1. – С. 44-48.
3. Іщенко Є. Воля, вибір, смерть як філософські категорії у творчості Т.Шевченка і В.Стуса // Вісник: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 2003. – Вип. 14. – С. 27-29.
4. Карпенко О.Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія. – Одеса: Астропринт, 2006. – 328 с.
5. Стус В. Твори у чотирьох томах шести книгах. Т.1, кн.2. – Львів: Просвіта, 1994.
6. Стус В. Твори у чотирьох томах шести книгах. Т.2. – Львів: Просвіта, 1995. – 429 с.
7. Стус В. Твори у чотирьох томах шести книгах. Т.3, кн.1. Палімпсести. – Львів: Просвіта, 1999.
8. Стус В. Твори у чотирьох томах шести книгах. Т.3, кн.2. Палімпсести. – Львів: Просвіта, 1999. – 494 с.

Анотація. Шляхом суцільної вибірки окреслюється склад онімів біблійного кола у поезіях Василя Стуса та аналізується семантичне навантаження найчастотніших назв у всіх контекстах уживання. Аналіз використання власних назв біблійного кола у поезіях В.Стуса є стислим за формою засобом передачі інформації великого обсягу, а перелік розглядуваних назв із урахуванням їхньої частотності та семантичного наповнення дає змогу встановити важливі складові індивідуального поетичного світу митця.

Ключові слова: онімікон художнього тексту, Василь Стус, біблійні (християнські) власні назви.

Summary. By a continuous selection composition is outlined taken away biblical circle in the poetries of Vasiliy Stusa and the semantic loading of the names is analysed in all of contexts of the use. An analysis of the use of the own names of biblical circle in the poetries of V.Stusa is the mean of passing to information of large volume compressed after a form, and the list of the examined names taking into account their frequency and semantic filling enables to set the important constituents of the individual poetic world of artist.

Keywords: onims of artistic text, Vasiliy Stus, biblical (christian) own names.

УДК 82.0

Луцак С.

ЕСТЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ РІЗНИХ ПЕРІОДІВ РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОГО МИСТЕЦТВА (ЗГІДНО З ТЕОРІЄЮ ПОЕЗІЇ ЖАНА БОДРІЯРА)

Теорія поезії відомого французького дослідника модерну і постмодерну Ж.Бодріяра – справді оригінальне естетико-мистецтвознавче явище. Вона спрямована на виявлення специфіки словесного мистецтва та дослідження визначальних принципів і засобів досягнення художнього ефекту.

Найголовнішими в науковому інструментарії французького вченого є поняття “симулякр”, “прецесія симулякрів”, “імплізія смислу”, “слово-тема (анатема)”, “модель символічного обміну” й “естетична втіха”. Всі вони взаємопов’язані в цілісну концепцію дієвого поетичного слова.

З’ясовуючи суть естетичної теорії Ж.Бодріяра, висловленої у монографіях “Символічний обмін і смерть” (1975) і “Симулякри і симуляція” (1978), зауважимо, що її антисеміотичний потенціал ще не був об’єктом окремих теоретико-літературознавчих розвідок. Із огляду на це, ми **плануємо в статті** коротко охарактеризувати найбільш важливі риси постмодерної концепції слова французького мистецтвознавця, а відтак – пояснити, услід за Ж.Бодріяром, функціональність симулятивних естетичних домінант у різних періодах розвитку мистецтва.

Естетична теорія Ж.Бодріяра тісно пов’язана з його розумінням міфологічних першооснов культуротворчої діяльності людини. Наші предки створили поетичне мистецтво, пише науковець, для “відновлення символічного обміну в самому серці слів”¹ [1, 321]. Отож, різні поетичні форми мали мету не прикрашати чи полегшувати людське життя, а імітувати та розігрувати в людській свідомості й підсвідомості міфологічну модель жертвовного прилучення до універсуму.

¹ Цитуючи думки Ж.Бодріяра, всюди зберігаємо правопис, якого дотримувалися перекладачі. – С.Л.